

UJVÁRI HEDVIG

PETŐFI-VERSEK SCHNITZER IGNÁC FORDÍTÁSÁBAN

Jelen vizsgálódás alapjául Schnitzer Ignácnak az Ungarische Illustrirte Zeitungban 1871-ben közölt öt német nyelvű Petőfi-fordítása szolgál. Az összehasonlítás érdekessége, hogy Schnitzertől csak az 1910-ben, majd 1919-ben megjelent Petőfi-kötetek ismertek. A hetilapban talált szövegvariánsok azonban nem azonosak ezekkel.

Schnitzer Ignác¹ mint Petőfi-fordító először a *János vitéz* tolmácsolásával² szerzett nevet magának. Az 1878-ban megjelent fordításról Kertbeny (Benkert) Károly Mária³ is elismeréssel írt. Dicséri Schnitzer kiváló németiségét, a pontos rímelést, a hallatlan dallamosságot.⁴ A kötetes kiadást azonban megelőzte egy hetilapbeli közlés: a Pester Lloyd illusztrált melléklapjában, az Ungarische Illustrirte Zeitungban már 1872-ben megjelent a mű *Held János: Ein poetisches Volksmärchen von Alex. Petőfi. Deutsch v. I. Schnitzer*

¹ Schnitzer Ignác (Budapest, 1839–Bécs, 1892 [?]): színműíró, librettista, fordító, hírlapíró. Dolgozott a bécsi Debattéknak, a Pester Lloydnak, majd megalapította és szerkesztette a Neues Pester Journalt. „Németre fordította Szigligetitől a Trónkeresőt, Jókaitól Hős Pálffy-t és az Arany embert, Czikynek [sic!] több színművét, Rákosi Jenő Magdolnáját, Csepregi Vörös bugyellárisát sat. Az ő terve nyomán készült a Velenceze Bécsben cz. mulatóhely és több más életrevaló látványosság; az ő kezdeményezésére létesült I. Ferencz József és kora cz. kolosszális körkép a 90-es években Bécsben.” Lásd SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*. Szinnyei vélhetően rosszul adja meg a halálzási dátumot; ez 1921. Schnitzer hírlapírói tevékenységéhez lásd még UJVÁRI Hedvig, *Das Neue Pester Journal: Die Geschichte des Blattes von den Anfängen bis 1878*, MKsz, 2003, 241–252.

² *Held János: Ein ungarisches Märchen von Petőfi. In deutscher Dichtung*, Leipzig–Bp., 1878. Barabás rajzaival és Jókai előszavával.

³ Kertbeny is sokat fordított Petőfitől; az itt tárgyalt öt verset maga is fordította. Lásd Alexander PETŐFY (sic!), *Gedichte: Nebst einem Anhang anderer ungarischer Dichter*, übertragen von KERTBENY, Frankfurt am Main, 1849. A Petőfi-kritikai kiadás is hivatkozik erre a kötetre, de a *Nem ver meg engem az isten...* német megfelelőjére nem utal, noha Kertbenynél ez is szerepel *Mich hat wohl Gott drum nicht verflucht...* címmel, vö. KERTBENY, *i. m.*, 34; PETŐFI Sándor *Összes költeményei (1844. január–augusztus)*, kritikai kiadás, sajtó alá rendezte KISS József, RATZKY Rita, SZABÓ G. Zoltán, II, Bp., 1983, 15 és 183.

⁴ „1878 erschien Petőfi's »Held János«, vorzüglich deutsch, exakt gereimt und ungemein melodisch übertragen von Ignaz Schnitzer, Eigenthümer des, von Dr. Brody so trefflich redigirten »Neues Pester Journal«. Die Edition in Gross-Oktav, mit Illustrationen von Jankó, ging sehr elegant aus der Buchdruckerei des Journals hervor. Es wäre höchlichst zu wünschen, dass diese sehr gute Uebersetzung des lieblichen Poëms durch ganz Deutschland und das übrige Ausland Verbreitung fände. Leider ist das aber bei Drucken, die innerhalb der österreichisch-ungarischen Monarchie erscheinen, nicht sehr zu hoffen.” K. M. KERTBENY, *Petőfi's Tod vor dreissig Jahren*, Leipzig, 1880, 40.

címmel. A szerkesztőség megjegyzésében az olvasható, hogy ez a Petőfi-fordítás még Németországban is kedvezőbb képet festene a magyar irodalomról.⁵

Az újság⁶ Max Nordau szerkesztésében már a megindulás évében, 1871-ben több Petőfi-versfordítást adott közre Schnitzertől. Ezek a következők voltak: *Nem ver meg engem az isten...*, *Megy a juhász számaron...*, *Ezrivel terem a fán a meggy...*, *Temetésre szól az ének...*, *Játszik öreg földünk...* A kötetes kiadás azonban még négy évtizedet váratott magára.⁷ Egy évtized múlva Schnitzer ezt újból elővette és alakított rajta.⁸ Utóbbi előszavában vall részletesen műfordítói ars poeticájáról. Számára nem a szó szerinti fordítás az elsődleges, hanem a zeneiség, az érzésvilág és a gondolatiság közvetítését hangsúlyozza. A szöveg mechanikus átültetése még a legtökéletesebb nyelvi bravúr mellett sem elégséges. A fordítás az eredeti szöveg olyan ismeretét, értését kívánja, ahol a szövegtől való látszólagos távolodás is egy láthatatlan szálon húzza maga után az eredetit és közvetíti az olvasók felé. Az eredeti szövegnek ez a fajta tisztelete szükség esetén lehetővé tesz kisebb átalakításokat, rövidítéseket, és kellő lelkiismeretesség mellett kiegészítéseket is. Schnitzer maga is élt helyenként a versmérték cseréjével, kisebb kiegészítésekkel, amennyiben a németre való átültetés, a dallam ezt megkívánta. A költői intenció, az érzelmi telítettség, a szellemiség megtalálását és visszaadását tekintette fő feladatának. „Tulajdonképpen ugyanaz a módszer, amit évtizedekkel korábban már a »János vitéz«-nél alkalmaztam, és amely maradéktalan elismerést hozott nem csak a német kritika, hanem ugyanolyan mértékben a leghozzáértőbb magyar tekintélyek részéről is.”⁹

Az 1910-es kötet recenziói közül az ekkor már Párizsban élő Max Nordaunak¹⁰ a bécsi Neue Freie Presse-ben közölt írását emelem ki ebben a kontextusban. Nordau, aki már Falk Miksa főszerkesztősége alatt „Provinzstadt”-nak nevezte Pestet és „Provinzblatt”-

⁵ „Wir glauben unsern Lesern etwas Angenehmes zu bieten, indem wir hiemit eine Probe einer noch nicht veröffentlichten Uebersetzung dieses reizenden Petőfi'schen Märchens geben. Petőfi ist von den deutschen Uebersetzern bisher so maltrairt worden, daß eine Nachdichtung, wie die obige, auch in Deutschland geeignet wäre, bessere Begriffe über den poetischen Gehalt der ungarischen Literatur zu verbreiten.” Ungarische Illustrierte Zeitung, 1872. január 10., 10. Néhány nap múlva, a következő két Petőfi-vers közlésekor szintén felhívja a szerkesztőség az olvasók figyelmét a fordítások nagyszerűségére: „Wir machen die unsere Leserinnen (sic!) ganz besonders auf diese Uebersetzung aufmerksam, da sie zu den besten gehören, in welchen Petőfy (sic!) je vor ein deutsches Publikum getreten ist. Die Red.” Ungarische Illustrierte Zeitung, 1871. március 19., 2.

⁶ Történetéhez lásd UJVÁRI Hedvig, *Ein Beiblatt des Pester Lloyd: die Ungarische Illustrierte Zeitung*, MKsz, 2005, 80–91.

⁷ Alexander PETŐFI, *Poetische Werke in sechs Bänden in deutscher Nachdichtung* von Ignaz SCHNITZER, I–VI, Wien–Leipzig, 1910. A *Megy a juhász számaron...* című népromán fordításával Schnitzer már 1858-ban megpróbálkozott a Gans (Ludassy) Mór és Siegmund Schlesinger által szerkesztett bécsi családi lapban, a *Der Feierabendben*. *Uo.*, IV, 280.

⁸ Alexander PETŐFI's *Poetische Werke: In deutscher Anhdichtung* von Ignaz SCHNITZER, neue, durchaus revidirte und wesentlich bereicherte Ausgabe in zwei Bände, Wien–Leipzig, 1919.

⁹ *Uo.*, 12.

¹⁰ Max Nordau (Pest, 1849–Párizs, 1923): író, orvos, kultúrkritikus, cionista. Pesti éveit a *Pester Lloyd* (1867–1876), majd a *Neues Pester Journal* (1876–1878) tárcáírója; Schnitzerrel tehát mindkét orgánumnál kapcsolatban állt. Részletesen lásd UJVÁRI Hedvig, *Max Nordau pesti publicisztikája*, PhD értekezés kézírata, Bp., ELTE Germanisztikai Intézet, 2003.

nak az itt megjelenő legjelentősebb német nyelvű napilapot, majd 1880-ban Párizsban telepedett le és innen tudósította rendszeresen a bécsi újságot, ennyi év távlatából is figyelemmel kísérte Schnitzer irodalmi munkásságát. Szinte naprakészen, 1910 januárjában adta közre az átlagosnál jóval hosszabb, bő 12 flekk terjedelmű tárcáját *Ignaz Schnitzers Petőfi* címmel.¹¹ A „vonal alatti” írásban hosszasan foglalkozik Petőfi életével, a személyét körülvevő legendákkal, utal gyors világirodalmi diadalmenetére, de rögtön hozzát teszi, hogy Petőfi neve sokkal ismertebb a határainkon túl, mint tényleges munkássága. A közölt fordításokkal kapcsolatban kiemeli, hogy legtöbbször nem a magyar eredeti volt az alap, így Petőfi tehetségének átütő erejéről alig lehetett a külföldi olvasóknak fogalmuk. Ennek az állapotnak vetett véget Schnitzer. Nordau úgy fogalmaz, hogy Schnitzer annyit tett Petőfiért, mint Tieck és Schlegel Shakespeare-ért, azaz a német olvasóhoz a legteljesebb nyelvi, művészi tolmácsolásban a lehető legközelebb hozta. (Ugyanakkor egy érdekes hasonlattal él: a tiszta lírikus sorsát a trópusi gyümölcshöz hasonlítja, azaz ott kell elfogyasztani, ahol terem, a szállítást nem bírja. A leggondosabban elkészített konzerv ugyan fenséges lehet, de nem őrzi meg a gyümölcs teljes aromáját.) Petőfi legfőbb erénye az eredetiségében és őszinteségében rejlik. Legjobb versei mind hitvallások, gyónások, amelyek folyamatosan adják vissza a belülről megélt és átélt életének történetét. Lírájának világirodalmi megfelelőjét Robert Burnsben látja. Nordau szerint Petőfi igazi hagyatékát a dalai jelentik, majd konkrétan a megjelent Schnitzer-kötettel kapcsolatban megjegyzi, hogy nincs hálátlanabb feladat egy fordító számára, mint egy lírikus összes művét válogatás nélkül lefordítani. Hatkötetnyi dal ugyanis törvényszerűen egyenetlen, a „tiszta kristályok” nem mindig láthatók; ekkora mennyiség mindig feltételez „Minerva távollétében” írt rímeket is. A fordítónak pedig nincs lehetősége a válogatásra, követnie kell a szerzőt. Nordau néhány jól sikerült rímen – a *Nem ver meg engem az isten...* példáján – mutatja be a fordítói bravúrt, amely mellett apróbb hibák igazán eltörpülnek. A recenzió kicsengése: Schnitzernek köszönettel tartozik a magyar nép, hiszen legnagyobb hatással bíró költőjének új hallgatóságot szerzett, másfelől a németek is hálásak lehetnek neki, mivel egy új klasszikussal ajándékozta meg őket.

Ungarische Illustrierte Zeitung 1871	Kötetes kiadások 1910	[1919]
<i>Zieht ein Schäfer...</i>	<i>Zieht ein Schäfer auf dem Esel...</i>	
Zieht ein Schäfer auf dem Esel, Bis zur Erd' die Füße hangen, Groß ist der Geselle, größer Doch ist seines Herzens Bangen.	Zieht ein Schäfer auf dem Esel, Bis zur Erd' die Füße reichen, Groß ist der Geselle, – größer Ist sein Unglück, ohnegleichen!	[Geselle, größer] [ohnegleichen.]

¹¹ Neue Freie Presse, 1910. február 4., 1–4.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények 2008. CX. évfolyam 566. szám

Ungarische Illustrierte Zeitung 1871	Kötetes kiadások 1910	[1919]
Bläst ein Lied sich auf der Flöte, Läßt die Heerde seitab weiden, Plötzlich wird ihm bitt're Kunde: Daß sein Liebchen im Verscheiden.	Bläst ein Lied sich auf der Flöte, Läßt die Herde seitwärts weiden, – Plötzlich hört er schwere Kunde: Daß sein Liebchen im Verscheiden.	[weiden,]
Wirft sich rasch auf seinen Esel, Drückt ihm blutig wund die Weiche, Doch zu spät! Es trifft der Arme Nur der Liebsten starre Leiche.	Mächtig treibt er seinen Esel, Drückt ihm blutig wund die Weichen, Doch zu spät, – nur ihre Leiche Kann der Arme noch erreichen.	[spät, nur]
Ach, was hätt' er machen sollen? – Klagt nicht lange um das Mäd'el: Haut in seinem Schmerz' gewaltig Eins dem Esel auf den Schädel! ...	Ach, was sollt' er nun beginnen? In dem Jammer um sein Mäd'el Haut er rasend mit dem Knüppel Eins dem Esel auf den Schädel!	
<i>Mich straft mein Herrgott nicht dafür...</i>	<i>Mich straft mein Herrgott nicht...</i>	[Herrgott']
Mich straft mein Herrgott nicht dafür, Daß ich eine And're suchte mir: Du hast mich verlassen, ich dich nicht, Deine Treue war ein Traumgesicht!	Mich straft mein Herrgott nicht dafür, Daß ich eine andre suchte mir, Du hast mich verlassen, ich dich nicht: Deine Treue war ein Traumgesicht.	
Zur Schule hab' ich mich nie begehrt Und lesen hat man mich nie gelehrt, Doch les' ich in deinen Augen mild, Daß großer Kummer dein Herz erfüllt.	Hab' um die Schule mich nie geschert, Und lesen hat man mich nie gelehrt, Doch aber les' ich in deinem Blick Von schwerem Leid und Mißgeschick.	
Was grämst du dich? Fängt's dich schon an Zu reuen, daß du mir weh gethan? O gräm' dich nicht, vorbei ist vorbei – Vergangenes wird nicht wieder neu!	Was grämst du dich? Faßt Reu' dich an, Weil du mir gar so weh getan? O gräm' dich nicht! Umsonst die Reu' – Und was vorbei ist, ist vorbei!	
Ich fand schon ein anderes Liebchen mir, Und finde auch du einen Andern dir – Und leb' deine Welt mit ihm in Ruh' Und segne dich Gott und ihn dazu! –	Ich fand schon eine andre mir, Und finde auch du einen andern dir – Und leb' deine Welt mit ihm in Ruh', Und – segne dich Gott und ihn dazu!	
<i>Die Weichsel wächst zu Tausenden am Baum</i>	<i>Die Weichsel wächst...</i>	
Die Weichsel wächst zu Tausenden am Baum; Ein Weib nur theilet meines Zimmers Raum; Doch an der Einen ich zu viel schon Hab', Heut' oder morgen bringt sie mich in's Grab.	Die Weichsel wächst zu Tausenden am Baum, Ein Weib nur teilt mit mir des Zimmers Raum, Doch an der einen ich zu viel schon Hab', Heut' oder morgen bringt sie mich ins Grab!	

Ungarische Illustrierte Zeitung
1871

Ein furchtbar wunderbar Geschöpf ist Sie;
Ich zitt're, kömmt sie nahe mir und Wie!
Ich thu' ihr Alles was sie will, zum Dank
Hat dieser Drache nichts für mich als Zank.

In meinem Zorn wollt' ich Sie prügeln Bald;
Es ginge – denn sie ist ja morsch und Alt,
Doch kaum sie mir nur vor die Augen Tritt:
So bin ich auch schon meines Muthes Quitt.

Schon dreimal war sie schier dem Tode Nah,
Du guter Gott, wie freute ich mich Da!
Doch ließ der Teufel mir sie jetzt erst Recht,
Denn für den Teufel ist sie auch zu Schlecht.

Unsere alte Erde...

Uns're alte Erde spielt so froh
Und frei mit den jungen Sonnenstrahlen
Und unter neckischen Schmeicheleien
Küssen sie sich zu unzähligen Malen.

In Berg und Thal, im Garten und Haus
Und auf den schimmernden Wellen der Flüsse,
Am Weg und Steg, am Bach, am Thurm,
Da brennen so heiß ihre heißen Küsse.

Ich weiß nicht, die Sonne strahlt so froh,
So glücklich im Auf- und Niedergehen,
Als hätte sie, armes, armes Kind
Dein frühes Grab noch gar nicht gesehen!...

Das Glöcklein hör' ich...

Das Glöcklein hör' ich, das zum Grabe klingt;
Wer ist's, den man zur letzten Ruhe bringt?
Wer immer – 's ist kein Erdensklave mehr,
Und zehnmal glücklicher als ich ist er.

Vor meinen Fenstern tragen sie ihn fort,
Ach Gott, wie viele Leute weinen dort!
O, warum trägt man mich denn nicht hinaus?
Es weinte Niemand sich die Augen aus!

Kötetes kiadások

1910

[1919]

Ein seltsam wunderbar Geschöpf ist Sie,
Ich zittre, kommt sie nah mir nur, und Wie!
Ich tu' ihr alles, was sie will, zum Dank
Bringt mir der Drache Hader nur und Zank!

Oft dacht' ich schon daran, sie recht zu Haun,
Bin jung und stark, da durft' ich mich's wohl Traun!
[stark, die Alte würde]
Doch kaum erblickt mein Auge sie, o Schreck!
Ist die Courage, die ich hatte, Weg!

Schon dreimal war sie schier dem Tode Nah,
Du guter Gott, wie freute ich mich Da!
Doch scheint's, daß auch der Teufel sie nicht Möcht',
Sogar dem Teufel ist sie noch zu Schlecht!

Unsre alte Erde...

Unsre alte Erde neckt voll Lust [Erde voll Übermut]
Sich mit den jungen Sonnenstrahlen, [Spielt mit den]
Und unter Tändeln und Schmeichelein
Küssen sie sich zu unzähligen Malen.

In Berg und Tal, im Garten und Haus
Und auf den schimmernden Wellen der Flüsse,
Am Weg, am Steg, am Bach, am Turm
Leuchten sie auf, ihre heißen Küsse... [Flammen sie]

Mein Gott, die Sonne strahlt so hell,
So heiter im Auf- und Niedergehen,
Als hätte sie, armes, armes Kind,
Dein frühes Grab noch nicht gesehen!

Grabgesang vor meinem Haus...

Grabgesang vor meinem Haus erklingt,
Wer ist's, den man zur letzten Ruhe bringt?
Wer immer, 's ist kein Erdensklave mehr,
Und zehnmal glücklicher als ich ist er!

Vor meinem Fenster tragen sie ihn fort,
Mein Gott, wie viele Leute weinen dort!
O, warum trägt man mich denn nicht hinaus?
Es weint niemand sich die Augen aus...